

Princ., fins als Pirineus centrals: «una pera o una poma *macada*» se sent pertot arreu, s a *makât* la fruita, Farrera de Pall.: una poma pot dir-se *makâda* (detallen a Estaon) tant per haver caigut com pels cops que ha rebut de les branques, 1933-4. Altrament les dades històriques del mot es reparteixen, des de sempre, entre les relatives als vegetals (ja ho hem vist a Perpinyà 1280), i les que es refereixen a la carn i cos humà o animal. A Ciutadella troben una dona amb «los mels de la cara *mecats* e apunyejats» segons un text de 1328 (BSAL iv, 35); «ballesters e arquers --- són qui *maquen* los contraris --- ans que-s batallen», Eiximenis (DAg.); «tants cops li donà, en tant que tota la cara li *macà*», Decam. vii, § 8, 418.15 (trad. *ammaccò*, 447.26).

«Això no són bufets, per mi són punyaladas: / aixeca un ban de llansol, - la veu tota *macada*», MilàF (Romillo., 308G, romanço que no errarem gaire si el suposem del S. XVIII i del NE. del Princ., on veiem que el mot pot indicar lesions més fortes que meres contusions, com entendríem avui a la zona Bna.-Gir.).

És un mot de considerable extensió en la Romània, si bé es nota que només a Occitània i Itàlia es presenta amb tanta antigor, arrelament i vida constant com en català. En llengua d'oc el trobem des dels trobadors més clàssics, de fi S. XII i XIII: Raimbaut d'Aurenga, Elias de Barjols, Aicart del Fossat, amb el sentit, aplicat a la carn, de «meurtrir», «frapper»; aplicat a uns escuts abonyegats o esclafats per les llançades i cops de maça, a les dents corcades; i no manquen textos en prosa, de data no menys o no gaire menys antiga, on es tracta de costelles i altres parts del cos macades per caigudes i altres accions contundents (Rayn. iv, 112; PSW iv, 1-2). En el *Jaufré* es refereix repetidament a ferides, contusions i fins concussions totals en combats singulars etc., per exemple en el v. 3026; o: «e Jaufre romàs totz cassatz, / que tan fo feritz e *macatz* / c'a penas se poy cosseil dar», v. 2810.

Oc. mod. *macà* «meurtrir, contusionner, cotir, frapper fort» i «fausser, bossuer, *encloutà*»: TdF, d'on no dedueixo cap limitació geogràfica, car en dóna cites de l'*Armanà Prouvençau* i fraseologia d'aparença rodanesa, però també accs. peculiars llenguadocianes, i la regular variant *machà* com a llemosina i alvernesa; per si dubtéssim del gc. tinguem en compte que almenys em consta com d'ús normal a la V. d'Aran, i aquí amb derivats originals i de tipus normal però poc comú: *era makadú* (fem., abstracte en -ATONE) l'anoto en el sentit de 'el macament, la sang coagulada d'una ferida interna' a Escunyau (1975).

En italià es presenta més aviat en la variant prefixal *ammaccare*, 'fer contusions', 'matxucar, piconar', documentat des del S. XIII, en el sicilià Guido delle Colonne (Crusca), en Boccaccio etc.; el primitiu *maccare*, és estrany a l'italià comú, però n'abunden els representants en toda l'amplada de l'Alta Itàlia: Piemont, Lombardia, Emília i Vènet, sense aturar-se, però, en el pregon de les valls alpines: com Kuen exposa i estudia sobre Trentí *macar* 'abonyegar, esclafar' («zerbeulen»), dolom. *matxé* 'tacar', d'on *meggen* o (*der*)*macken* 'dei-

xar petites marques o macadures', 'aixafar' («kleine eindrücke», «zerdrücken») en diversos parlars tirolesos i austríacs (*meggen* a la vall austrobavaresa de Lessach, amb metafonía molt antiga), que han de ser vells romanismes fonament arrelats (ASNSL cXLVI, 115).

De la resta d'It. hi ha localitzacions dialectals probables si no segures (Maver, VRom. v, 219-20). I si bé el mot està menys arrelat en el Mezzogiorno, no es pot assegurar que hi sigui foraster, tenint en compte el napol. *maccaria* 'matança' (Filopatridi); i que fins abr. *makkè* 'farinetes espesses', calabr. i sic. *maccu* «vivan-da grossa di fave sgusciate, cotte nell'acqua, ammaccate e ridotte in pasta», fàcilment es poden pendre com a derivats d'aquesta arrel: compareu *mac(h)* 'ordi triturat' a Como.²

En canvi, en els dominis francès i castellà la presència del mot es presenta amb extensió intermitent, més o menys dispersa, amb escassa continuïtat històrica, sobretot en castellà, i aquí no gaire antiga. *Macher* s'estén avui per diversos parlars francesos del Centre i de l'Oest, *maquer* és 'bregar cànem o lli' a Picardia, el derivat *maque* «machine à broyer le chanvre» és normand, i *maquelotte* es troba en való i altres dialectes en el Nord; avui el derivat *mâchure* 'contusió' (amb *â* modern, o grafia *as*, per influència de *mâcher* 'mastegar') i els compostos *Mâchefer* i *mâchioouilis* han passat fins avui al francès comú. Però l'article *mascher* del God. (escrit així en Montaigne i altres autors tardans) fa l'efecte d'un mot dialectal i esporàdic; si bé, per altra banda, el derivat *maque* 'porra', 'maça', 'garrot' és d'allò més freqüent (God. v, 158-9), i doc. des de fi S. XII o princ. XIII fins a princ. S. XVI; la majoria o tots els seus testimonis són normando-picards.³

El bretó *mac'ha* 'comprimir, pitjar, oprimir', 'capolar, deixar esguerrat' («fouler», «opprimer») sembla ser romanisme (tot i que ha format derivats amb aires autòctons per a 'incube' i 'malson'), car és estrany a totes les altres llengües cèltiques, però també és veritat que la seva *c'h* (= *h*), corresponent a una -cc- geminada antiga, indica que tot i ser un manlleu (hi estan d'acord VHenry, *Vocab. Etym.*, i Thurneyssen, *Keltorum*, 66-67) ha de venir de molt antic, i per tant revela que el mot degué tenir vigència bastant general a la França merov., almenys fins a la zona NO.

En castellà hi ha encara força menys; Covarrubias (1611) i el DAut. expliquen *macarse*, *macado*, com a propi de la fruita que es comença de podrir per haver caigut o rebut algun cop, i el DAut. hi afegeix *maca*: «daño --- en la fruta --- magulladura», en particular dels melons que «por estar echados de un lado contraen las macas», figuradament «maula, engaño, fraude»; però no en dóna testimonis literaris, i en tot cas avui és mot estrictament dialectal, en particular murcià: «madurarse con exceso una fruta» (GaSoriano, i el concretar en el meló el DAut. també assenyalaria cap allà), ast. *maca* «la señal que tienen las frutas del pedrisco o por haberse caído», «cicatrices que dejan las llagas o heridas» (Rato); i León *fruta mancada* (Puyol, RHisp. xv, 6), que segurament surt de *macada*; afegim-hi encara que *macarse* 'començar de podrir-se'